

NHÂN NGÀY BÁO CHÍ VIỆT NAM

VAI TRÒ XÃ HỘI CỦA CÁC TẠP CHÍ KHOA HỌC

VŨ KHIÊU

I

Các tạp chí khoa học của chúng ta trong sự phát triển của xã hội

Vai trò của khoa học phụ thuộc vào trình độ phát triển sản xuất, trước hết là nhu cầu sản xuất. Như Mác đã nói: “Nhu cầu sản xuất thúc đẩy sự phát triển khoa học gấp mười lần các trường đại học”.

Từ khi chủ nghĩa tư bản ra đời và phát triển, từ đó sản xuất được đẩy mạnh và khoa học bắt đầu giữ một vai trò cực kỳ quan trọng trong đời sống. Các trường đại học được xây dựng ngày một nhiều. Đội ngũ những nhà khoa học, bác sĩ, kỹ sư, những nhà nghiên cứu và sáng tạo xuất hiện ngày một đông đảo. Lịch sử ghi nhận những khám phá lớn lao của con người trong việc tìm hiểu mọi hiện tượng của tự nhiên của xã hội, của tư duy.

Hiểu biết về chiều sâu cũng như về bề rộng trở thành nhu cầu không chỉ của giai cấp thống trị mà còn của nhiều tầng lớp xã hội. *Từ điển bách khoa* của ĐIDEROT là một sự kiện lịch sử to lớn của thế kỷ thứ XVIII và được nhiệt liệt hoan nghênh. Các tạp chí về khoa học cũng dần dần xuất hiện.

Ở Việt Nam, sau hàng chục thế kỷ trì trệ về sản xuất và khoa học-kỹ thuật, tổ chức Đông kinh nghĩa thực ra đời. Việc phổ biến những kiến thức khoa học ở phương Tây được đông đảo trí thức hoan nghênh.

Thực dân Pháp mở các trường phổ thông đã cung cấp một phần những kiến thức mới mà chủ nghĩa tư bản đã đạt được ở phương Tây. Tuy nhiên, thực tiễn Việt Nam và trình độ sản xuất chưa đặt khoa học thành một nhu cầu cấp thiết của xã hội.

Đáp ứng với nhu cầu hiểu biết của trí thức và một tầng lớp xã hội, tạp chí *Khoa học* của ông Nguyễn Công Tiểu ra đời và đã có tiếng vang nhất định. Tuy nhiên, điều đó vẫn chưa chứng minh được nhu cầu thực sự của hội Việt Nam đối với các tạp chí khoa học.

Về mặt khoa học xã hội thì có khác: các báo hàng ngày và các tạp chí dần dần có nhiều bài viết nghiên cứu về lịch sử, về địa lý, về văn học, về nghệ thuật, về tôn giáo, về các phong tục tập quán ở Việt Nam. Báo chí ấy đã có những đóng góp nhất

định vào việc khuyến khích và phát triển những công trình nghiên cứu về khoa học xã hội. Tuy nhiên, các vấn đề khoa học xã hội ở báo chí Việt Nam không khỏi có nhiều thiếu sót và nhược điểm: mô phỏng tài liệu của nước ngoài, lặp lại các học thuyết đã được lưu hành trên thế giới, phân tích các vấn đề trên quan điểm duy tâm và siêu hình, mơ hồ về lập trường giai cấp... Nói chung các bài báo về khoa học xã hội chưa phục vụ được cho tiến bộ xã hội và sự nghiệp cách mạng của nhân dân.

Tạp chí *Thanh niên* do Bác Hồ sáng lập đã đánh dấu bước ngoặt căn bản trong lịch sử báo chí Việt Nam.

Hàng trăm các báo công khai và bí mật của Đảng đã thúc đẩy công việc nghiên cứu và thông tin khoa học xã hội.

Tạp chí và các báo hàng ngày của Đảng đã đề cập tới nhiều vấn đề khoa học xã hội, đấu tranh chống mọi quan điểm lạc hậu và phản động, phổ biến thế giới quan Mác-Lênin, đặt các vấn đề xã hội trên cơ sở khoa học.

Cách mạng tháng Tám thành công, tạp chí lý luận của Đảng cùng các sách báo của Đảng lại đặt các khoa học xã hội ở một vị trí đặc biệt quan trọng trong đời sống tinh thần của nhân dân.

Sự thành lập các Viện Sử học, Văn học, Kinh tế học, Luật học, Triết học đã đẩy mạnh hơn nữa việc nghiên cứu khoa học xã hội. Đội ngũ nghiên cứu ngày một đông. Nhu cầu gấp gáp và trao đổi, nhu cầu nắm được nhanh nhất những kiến thức mới về khoa học xã hội ở trong nước và ngoài nước đã thúc đẩy sự ra đời của một loạt tạp chí về khoa học xã hội.

Từ đó đến nay, các tạp chí khoa học xã hội đã có nhiều đóng góp đáng kể. Tuy nhiên, để nâng cao hơn nữa chất lượng và hiệu quả của các tạp chí này cần xác định những phương hướng cụ thể, xuất phát từ thực tiễn xã hội Việt Nam ngày nay và dựa trên các quan điểm Mác - Lênin của Đảng về tạp chí.

II

Những vấn đề nâng cao chất lượng và hiệu quả của các tạp chí khoa học xã hội.

1. Hiện nay, khoa học xã hội được nghiên cứu trong nhiều viện khác nhau và ở các trường đại học trong toàn quốc. Những người làm công tác nghiên cứu đều có nguyện vọng giới thiệu những công trình của mình và tìm hiểu công trình của người khác. Do đó, các viện, các trường đều muốn có một tạp chí của mình.

Kinh nghiệm các nước cho thấy rằng: các tạp chí khoa học có tác dụng thúc đẩy hoạt động nghiên cứu, gây một không khí học thuật trong ngành, do đó cũng góp phần đạt tới những thành tựu khoa học đáng kể.

Tuy nhiên, hiệu quả của các tạp chí lại không giống nhau. Có những phát hiện mới cần được công bố ngay nhằm đáp ứng kịp thời cho những nhu cầu xây dựng kinh tế - xã hội. Có những thành tựu khoa học mà việc công bố không cấp thiết như thế. Thành quả của nó cần được cân nhắc kỹ càng hơn, có khi cần phải biên soạn công

phụ hơn, do đó, việc công bố qua sách lại cần được coi trọng hơn là công bố qua báo.

Cơ quan báo chí của Đảng và Nhà nước căn cứ vào nhu cầu xã hội như thế để quy định thời gian và số lượng của các tạp chí theo mức độ khác nhau. Tính kế hoạch của tạp chí là đặc điểm của chế độ xã hội chủ nghĩa. Dưới chế độ này, tạp chí được sử dụng như những vũ khí phong phú trên trận địa tư tưởng và văn hóa, có sự sắp xếp và chỉ đạo trên cơ sở khoa học.

2. Tạp chí khoa học là phương tiện cung cấp những kiến thức lần thiết đối với một loại độc giả nhất định. Việc xuất bản một tạp chí và việc công bố trên tạp chí bài luận văn này hay bài luận văn khác phải được tính toán ở chỗ độc giả nào cần thiết tạp chí ấy và những bài báo ấy. Đối tượng của tạp chí Xã hội học không giống đối tượng của tạp chí Khảo cổ. Những vấn đề kinh tế thích hợp với đối tượng này và vấn đề triết học lại thích hợp với những đối tượng khác.

Tạp chí không thể đi vào chiều sâu nếu như không đáp ứng đúng yêu cầu của từng loại độc giả. Các bài viết phải là sự đối thoại trực tiếp giữa tác giả và độc giả. Không nắm được đúng yêu cầu, nguyện vọng và thắc mắc của độc giả thì mọi bài viết sẽ trở thành viên vông, những lời nói trên sa mạc. Số lượng của một tờ báo vì thế phải tương ứng với tỷ lệ về số lượng độc giả.

3. Tạp chí khoa học xã hội trước hết phải phục vụ cho chiến lược kinh tế của Đảng, xoay quanh đường lối của Đảng. Các tạp chí triết học, Kinh tế học, Xã hội học, Luật học nhất thiết phải trực tiếp phục vụ những nhiệm vụ của Đảng trong thời kỳ quá độ. Các tạp chí thuộc những bộ môn xa với cơ sở hạ tầng hơn vẫn phải bám sát với đường lối Đảng để phục vụ đường lối ấy một cách trực tiếp hay gián tiếp.

Đảng không đòi hỏi các tạp chí chỉ làm nhiệm vụ giải thích và phổ biến các nghị quyết của Đảng mà phải giúp Đảng chuẩn bị những cơ sở khoa học cho việc chế định và bổ sung vào các đường lối của Đảng. Tinh thần các nghị quyết phải được quán triệt trong mỗi bài viết góp phần nâng cao nhận thức và tinh thần sáng tạo của độc giả trong việc thực hiện đường lối của Đảng. Không phải các bài viết trên tạp chí lúc nào cũng tuyệt đối đúng. Các ý kiến khác nhau cần được bàn cãi để phân biệt đúng sai trên lập trường của Đảng.

4. Các tạp chí khoa học xã hội phải bám sát thực tế của cuộc sống. Tạp chí khác với sách ở chỗ nó phải giải quyết nhanh nhất và kịp thời nhất những vấn đề mà cuộc sống đang đặt ra. Do đó, những bài viết của nó phải tràn đầy hơi thở của cuộc sống, phải là những vấn đề nóng hổi ở trong nước và trên thế giới, những vấn đề đang được mọi người quan tâm. Đáp ứng đúng những điều độc giả đang cần biết là yêu cầu được đặt ra với tất cả các tạp chí. Dù tạp chí sử học đề cập tới những vấn đề xã hội của tiền sử, dù tạp chí nghiên cứu thế giới đề cập tới những miền chưa được quen biết thì những vấn đề đó cũng phải phục vụ cho nhu cầu hiểu biết của độc giả, đáp ứng được sự chờ đợi của độc giả. Nếu độc giả không có nhu cầu được thông tin kịp thời về những vấn đề đó thì việc phổ biến những vấn đề ấy thuộc về chức năng của sách hơn là của tạp chí.

5. Tạp chí Khoa học xã hội với tính chất khoa học của nó đòi hỏi các bài viết phải có một cơ sở lý luận vững vàng. Tạp chí phải đi vào chiều sâu của các hiện tượng xã hội và đặt mọi vấn đề dưới ánh sáng của chủ nghĩa Mác-Lênin. Đọc một bài tạp chí mà trong đó không tìm thấy một phát hiện mới nào, không có một điểm

sáng tạo nào nổi lên, thì tạp chí không còn là tạp chí khoa học nữa. Đó chỉ là một dạng bản tin hàng ngày và một sự nhai lại tẻ nhạt những điều đã cũ.

Vấn đề chất lượng tạp chí, trước hết là ở chỗ đó. Chính vì thế mà tạp chí đáng lẽ không nên xuất bản nếu như không có một ban biên tập ngang tầm với những vấn đề lý luận được nêu lên.

III

Các tạp chí khoa học trước tình hình và nhiệm vụ mới.

Với tư cách là vũ khí quan trọng trên trận địa tư tưởng của Đảng, các tạp chí khoa học xã hội xác định rõ trách nhiệm của mình trong việc góp phần làm sáng tỏ những căn cứ lý luận và cung cấp cơ sở khoa học của đường lối chính sách của Đảng. Các tạp chí khoa học xã hội phải phân tích và đánh giá tình hình một cách khách quan, đúng đắn, đấu tranh chống những quan điểm tư tưởng tư sản và phi vô sản khác, giải đáp những vướng mắc về nhận thức tư tưởng và những vấn đề mới nảy sinh trong cuộc sống, nhằm nâng cao sự giác ngộ chính trị và trình độ hiểu biết của độc giả và nhân dân trên cơ sở khoa học.

Trong thời gian trước mắt, nhiệm vụ đầu tiên của Khoa học xã hội và những tạp chí của nó là nghiên cứu khẩn trương về *lý luận và thực tiễn của thời kỳ quá độ ở Việt Nam*, đặc biệt là những vấn đề về chặng đường trước mắt.

Thiếu sót của các tạp chí chúng ta là chưa trình bày được có hệ thống và sâu sắc những vấn đề thuộc đường lối của Đảng, đặc biệt là chặng đường đầu tiên của thời kỳ quá độ tiến lên chủ nghĩa xã hội.

Chúng ta đều biết rằng đường lối của Đảng là tư tưởng của mọi tư tưởng. Những ý nghĩ sai lầm, hành động tiêu cực, tâm trạng bi quan, giao động, những sự giảm sút niềm tin đều bắt nguồn từ chỗ chưa nắm vững được đường lối của Đảng. Các tạp chí khoa học xã hội có nhiệm vụ giúp độc giả quán triệt được cơ sở khoa học, nội dung sâu sắc, phương hướng chính xác của những đường lối ấy.

Trong cuộc đấu tranh quyết liệt giữa ta và địch, giữa hai con đường, giữa hai hệ tư tưởng, các tạp chí khoa học xã hội góp phần nâng cao cảnh giác của nhân dân trước mọi âm mưu và hoạt động phá hoại của địch.

Làm chủ tập thể xã hội chủ nghĩa là mục tiêu phấn đấu quan trọng nhất của toàn thể nhân dân, là lẽ sống cao đẹp của chúng ta. Các tạp chí khoa học xã hội còn phải cố gắng hơn nữa trong việc phân tích và giới thiệu về bản chất, nội dung và tính tất yếu của chế độ làm chủ tập thể xã hội chủ nghĩa.

Đã từ lâu Đảng ta nhấn mạnh tính chất khó khăn và phức tạp của việc đưa nền kinh tế nước ta từ sản xuất nhỏ lên sản xuất lớn xã hội chủ nghĩa. Nhưng thế nào là nền sản xuất nhỏ? Đặc điểm của sản xuất nhỏ của xã hội Việt Nam trước đây là những gì? Hậu quả của nền sản xuất nhỏ đang tác động vào các hoạt động của chúng ta hiện nay ra sao? Những vấn đề có tính quy luật đi từ sản xuất nhỏ lên sản xuất lớn xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay là gì? Các tạp chí khoa học xã hội nước ta cần có những bài viết tương đối quy mô và hoàn chỉnh về những vấn đề này.

Từ góc độ những lý luận cơ bản kết hợp với những công trình điều tra cụ thể về tình hình mọi mặt của xã hội, các tạp chí khoa học xã hội còn phải tích cực hơn nữa để góp phần vào việc làm giảm bớt và khắc phục khó khăn, nhanh chóng ổn định và cải thiện đời sống nhân dân, loại trừ các biểu hiện tiêu cực, đạt những tiến bộ quan trọng trong mọi lĩnh vực, đồng thời chuẩn bị cho những bước tiến vững chắc và mạnh mẽ trong chặng đường tiếp theo.

Nghị quyết hội nghị Trung ương lần thứ 8 đề ra những phương hướng mới nhằm giải quyết các vấn đề cấp thiết của giá - lương - tiền. Nhiệm vụ trước mắt của các tạp chí khoa học xã hội là từ góc độ lý luận và lịch sử làm sáng tỏ thêm các quan điểm của Đảng, góp phần thực hiện bước ngoặt lịch sử này trong đời sống kinh tế và xã hội ở nước ta.

Ngoài ra, một loạt vấn đề khác nữa của cuộc sống đang được đặt ra một cách bức thiết trên mọi lĩnh vực lao động và chiến đấu, trong các quan hệ hàng ngày, từ trách nhiệm trong gia đình, thái độ trong tình yêu, tình bạn đến nghĩa vụ quốc tế. Ở đây công tác thông tin đơn thuần không thể có hiệu lực bằng công tác tuyên truyền theo chiều sâu thông qua các hoạt động của giáo dục, nghệ thuật và đặc biệt là qua các bài nghiên cứu trên các tạp chí khoa học xã hội.

Nhận rõ vị trí, vai trò và nhiệm vụ của mình trong giai đoạn mới, các tạp chí khoa học xã hội, dưới sự lãnh đạo chặt chẽ của Đảng, nhất định sẽ hoạt động có hiệu quả hơn và cùng với các tạp chí khác, thật sự trở thành những vũ khí sắc bén trên mặt trận tư tưởng, đấu tranh chống lại mọi thứ tư tưởng phi vô sản, làm cho chủ nghĩa Mác-Lênin thành hệ tư tưởng của toàn dân ta, một sức mạnh tinh thần giúp cho mọi người hoàn thành tốt mọi nhiệm vụ của Đảng đề ra.